

VÁŽENÍ PŘÁTELE,

je mi ctí Vás oslovit v polovině přípravného šestiměsíčního období mezi vznikem Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek, dvou nových institucí, zřízených v souvislosti s přijetím zákona č. 181/2007 Sb., a zahájením jejich plné činnosti. Přestože jsme v současné době plně zaměstnáni nejen kontinuálním výkonem úřední činnosti, ale také delimitačním procesem, přípravou kapitoly státního rozpočtu č. 355, stěhováním a dalšími souvisejícími problémy, jsem rád, že Vám mohu prezentovat první produkt té části Odboru archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra, která se během několika týdnů stane páteří historického výzkumu našich nedávných dějin.

Jak jistě víte, oproti původní podobě zákona, navrhované Senátem Parlamentu České republiky, byla v Poslanecké sněmovně prosazena úprava, která pozměnila koncept vycházející ze stávajícího modelu Ústavů paměti národa v Polsku a na

Slovensku na Ústav zabývající se studiem obou totalitních režimů z let 1938 až 1945 a 1948 až 1989, s pověřením odhalovat také předcházející *děje týkající se příprav k totalitnímu uchopení moci Komunistickou stranou Československa*.

Ústav pro studium totalitních režimů, jehož sedmičlenný nejvyšší orgán (Rada) bude v těchto dnech volen senátory, se tak přiřadí k nemnoha českým institucím, které se profesionálně zabývají našimi soudobými dějinami a pochopitelně nestačí pokrýt celé spektrum našeho společensko-historického zájmu. Zejména se bude věnovat tématům, tak jako naši partneři v Německu, Polsku, Maďarsku, Rumunsku, na Slovensku i jinde, jež se týkají organizace totalitního vládnutí, represe, porušování lidských práv, využívání škály nedemokratických metod, jak udržet moc, včetně prostředků neúčinnějšího nástroje komunistické strany – politické policie Státní bezpečnosti. Pochopitelně s tím souvisí i další náš úkol – prezentovat široké odborné i laické veřejnosti činy odporu proti oběma režimům, nalézat ty až dosud bezejmenné hrdiny, jejichž osudy stále čekají na svá odhalení v přítmí archivních fondů.

V této souvislosti je nutné připomenout, že součástí politického konsenzu, potřebného k přijetí zákona, se stala i profílace Archivu bezpečnostních složek do podoby samostatného organizačního celku, přímo řízeného Ústavem. Archiv bezpečnostních složek k 1. únoru 2008 převezme do své správy veškeré archiválie a dokumenty z provenience bezpečnostních

složek komunistického režimu, tj. Státní bezpečnosti (včetně rozvědky i vojenské kontrarozvědky), zpravodajské správy generálního štábu, Veřejné bezpečnosti, Pohraniční stráže, vojsk ministerstva vnitra a dalších orgánů totalitní moci. Poprvé od roku 1990 tak budou pod jednou správou soustředěny v podstatě veškeré archiválie – až na malou množinu utajovaných dokumentů, o jejich šíři je stále ještě vedena diskuse – takřka pod jednou střechou. Věříme, že se nám v brzké době podaří vyřešit i neutešený stav uložení archiválií, který se netýká pouze materiálů přebíraných z resortu ministerstva obrany, a také prostorovou nedostatečnost, která nás nutí i nadále setrvávat v některých objektech ministerstva vnitra.

Archiv bezpečnostních složek čeká převzetí úkolů souvisejících s naplňováním řady zákonů, od zákona archivního přes zpřístupňování, jež budou nově aplikovány na archiválie a dokumenty komunistických rozvědek, vojenské kontrarozvědky i odboru vnitřní ochrany. Pro ministerstvo vnitra budou jeho zaměstnanci připravovat podklady k vydávání tzv. lustračních osvědčení, s Národním bezpečnostním úřadem spolupracovat na bezpečnostních šetřeních, nemluvě o „minulostním“ servisu pro další orgány českého státu, včetně Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Tuto svou činnost musí navíc realizovat s personálem, který bude mít k dispozici, anebo jenž nově přijme a vychová; žádní odborníci od zpravodajských služeb či odjinud do nové struktury Archivu nepřecházejí.

Přesto všichni věříme, že

krátce po 1. únoru 2008, po vyřešení většiny problémů, které souvisejí se zřizováním Ústavu i Archivu, se obě instituce naplno a kvalifikovaně zapojí do společenského diskursu o naší nedávné – a tragické – minulosti. Je naší společnou ambicí stát se hybatelem této diskuse, určujícím témata i formu jejich prezentace, a nahradit tak mnohdy zjednodušenou mediální prezentaci některých nepříliš pozitivních momentů českých (a slovenských) dějin. Stejně tak je naší ambicí stát se respektovaným partnerem na mezinárodní úrovni, což bychom si přáli vhodnou formou prokázat již v příštím roce, ve kterém chceme publikačně i konferencí či semináři reagovat na tragická výročí našich dějin – Mnichov 1938, únor 1948 a srpen 1968.

Domnívám se, že ve spolupráci s Radou, která se stane nejvyšším orgánem Ústavu pro studium totalitních režimů, se Ústavu i Archivu podaří naplnit podstatnou část očekávání, vyjádřených mj. v řadě úkolů stanovených zákonem č. 181/2007 Sb. Jedině tak totiž splatíme další část dluhu, který máme nejenom vůči obětem obou totalitních režimů, ale vůči všem životům, které byly zmařeny kvůli „snaze“ nacistického i komunistického režimu zabránit obnově svobody a demokracie.

*Pavel Žáček
zmocněnec vlády
České republiky
pro organizační přípravu
zřízení Ústavu pro studium
totalitních režimů*

VÁŽENÍ ČTENÁŘI,

časopis *Paměť a dějiny*, který právě berete do rukou, nevznikal jednoduše. Zrodil se z mnoha debat a diskusí o tom, jak by měl vypadat popularizační časopis o dějinách totalitních režimů ve dvacátém století na území Československa. Nechtěli jsme na jedné straně rezignovat na odbornou kvalitu, na straně druhé jsme si přáli oslovit širší čtenářskou obec. Byli jsme si vědomi toho, že odborná periodika, psaná vědeckým jazykem a protkaná podrobným poznámkovým aparátem, nejsou pro tento účel nejvhodnější.¹ Proto jsme od začátku počítali s atraktivní grafickou úpravou a množstvím obrazových příloh, neboť jsme přesvědčeni, že právě dobové fotografie a faksimile archivních dokumentů mohou umocnit zážitek z četby historických textů a neopakovatelně přiblížit popisované události.

Vedle nové grafické úpravy jsme detailně promýšleli také koncepci časopisu. Nabízíme čtvrtletní revue s řadou rubrik, které mapují z nejrůznějších úhlů jak nacistický, tak komunistický totalitní režim. Hlavní rubrikou jsou *Studie a články*, v níž se autoři sice s využitím minimálního kritického aparátu, ale přesto s důrazem na odbornou kvalitu snaží o uchopení zvoleného historického tématu. Rádi bychom v této rubrice nabídli čtenářům i malé zamyšlení nad dějinami formou eseje. Do

prvního čísla jsme pro tento účel zvolili ukázkou z knihy Normana Daviese *Válka v Evropě*, která zanedlouho vyjde v českém překladu. Jsme si vědomi, že tím nasazujeme laťku dosti vysoko, neboť tento britský historik se svojí brilantní schopností klást nepřijemné otázky o dějinách má v evropském kontextu jen málo konkurentů. Věříme, že jeho zamyšlení nad druhou světovou válkou bude pro naše čtenáře inspirativní, byť s jeho názory nemusí vždy plně souhlasit.

Další část časopisu – rubrika *Struktury moci* – přináší informace o vnitřním fungování totalitních bezpečnostních aparátů, které tvořily základ nacistické i komunistické represivní politiky. Chceme v této rubrice přinášet nejen analytické studie či organizační schémata jednotlivých součástí nacistické a komunistické tajné policie, ale představovat i jejich pracovníky, tedy hlavní hybatele represivního soukolí. V tomto čísle se tak můžete dozvědět více o činnosti a personálním složení Hlavní správy kontrarozvědky Státní bezpečnosti v letech 1988–1990 (krycím názvem II. správy Sboru národní bezpečnosti). Dále přinášíme fakticky poprvé takřka kompletní přehled fotografií představitelů vedení ministerstva vnitra a ministerstva národní bezpečnosti v letech 1948–1989. Tváře osob, které patřily mezi hlavní aktéry komunistické represe, se totiž za poslední léta z veřejného prostoru většinou vytratily – a nebylo vůbec jednoduché jejich fotografie pro tento účel shromáždit.

¹⁾ Takový typ textů by měl nadále přinášet *Sborník Archivu bezpečnostních složek*. V příštím roce počítáme také s vydáváním nového odborného historického periodika.

V každém čísle zveřejníme též rozhovor s některou zajímavou osobností, jejíž život výrazně ovlivnil totalitní režim. Pro toto číslo jsme vybrali jednoho z posledních žijících aktivních bojovníků proti nacismu – Slavomíra Klabana, který se po pádu komunistického režimu v roce 1989 podílel vedle jiného na obnově sociálně demokratické strany. Následující část časopisu je věnována edicím dokumentů v širším významu tohoto slova – a to hned ve třech rubrikách. První z nich je vyhrazena klasickým písemným pramenům a přináší v tomto čísle dokument o neuvěřitelně brutálním pokusu dvou příslušníků StB získat katolického kněze Václava Altrichtera k tajné spolupráci v dubnu 1984. Další rubrika *Zabaveno!* je určena pro edici písemností, které získala tajná policie při potírání opozice, například je zabavila při domovních prohlídkách. Jsou to tedy dokumenty, které nejsou psány jejími příslušníky, ale přesto se v jejich archívech nakonec ocitly. A poslední dokumentární rubrika *Objektivem tajné policie* bude pravidelně přinášet unikátní fotografie, pořízené příslušníky tajné policie při sledování odpůrců režimu. Rubriku zahajujeme fotodokumentací soudního procesu s lidmi z okruhu undergroundových hudebních skupin, tedy událostí z listopadu 1976, která se stala impulsem pro vznik *Charty 77*.

Další rubrika s názvem *Vězeňská zařízení* je věnována stručné historii jednoho konkrétního místa, kde totalitní režimy věznily či jinak perzekvovaly nepohodlné osoby. V tomto čísle přinášíme článek o trestanec-kých pracovních táborech v oko-

lí Horního Slavkova, a to včetně nedávno objevených fotografií, které dokumentují neúspěšný pokus několika vězňů o útěk z hornoslavkovského lágru Ležnice. Snímek tohoto komunistického koncentračního tábora jsme také umístili na obálku prvního čísla našeho časopisu. Následuje rubrika *Místa paměti*, ve které chceme představovat jednotlivé památníky a další pietní místa, která připomínají oběti totalitních režimů. V prvním čísle přibližujeme vznik památníku obětem komunismu z kanadského městečka Masaryktown, který byl odhalen několik měsíců před listopadem 1989.

Další stránky časopisu jsou věnovány konkrétním lidským osudům. Rozdělili jsme je do dvou oddílů – *Proti totalitě* a *Pro totalitu*. Jak je patrné již z názvů, chceme zde vedle sebe prezentovat příběhy lidí, jejichž osudy byly odlišné. Jako odpůrce totalitního režimu jsme pro první číslo vybrali nedávno zesnulého spisovatele Jana Beneše, který byl mimo jiné členem poradního sboru ředitele Odboru archiv bezpečnostních složek MV. Druhou stranu pak reprezentuje portrét Jaroslava Klímy, který značnou část svého života zasvětil službě komunistickému ministerstvu vnitra. Poslední biografickou rubriku jsme připravili ve spolupráci s Českým rozhlasem – Rádiem Česko, respektive s redaktory jeho úspěšného pořadu *Příběhy dvacátého století*. Stejnomená rubrika tentokrát nabízí také zvukový záznam s vyprávěním pamětníka, které je na CD nosiči přílohou tohoto časopisu. Vlastní text pak přibližuje životní osudy zvolené pamětnice – v prvním čísle přinášíme

příběh jedné z významných osobností české katolické církve 20. století – karmelitánky Anny Magdaleny Schwarzové, která dnes žije v klášteře v polském Krakově.

Závěr časopisu patří několika drobnějším rubrikám – v oddíle *Představujeme* hodláme informovat o domácích i zahraničních institucích s posláním mapovat dějiny totalitních režimů. Pro první číslo jsme se rozhodli představit nově vznikající instituci – Archiv bezpečnostních složek. V rubrice *Fórum* budeme zveřejňovat různé polemické a diskusní příspěvky týkající se tématu vyrovnávání se s minulostí, a to nejen u nás, ale i u našich sousedů. Následující oddíl informuje o zajímavých výstavách či konferencích. Rubrika *Zapomenutá slova*, zahájená textem o „ustanovce“, má pro změnu přinášet výklad některých termínů, často typických pro oba totalitní režimy. V *Recenzích* a *Anotacích* pak chceme referovat nejen o nových odborných publikacích k dějinám nacismu či komunismu, ale i o beletrii, filmech či divadelních představeních, které oba tyto režimy reflektují. Rádi bychom v příštích číslech dali prostor i autorům z jiných společenských vědních oborů, které se taktéž zabývají zkoumáním totalitních režimů.

Naším záměrem bylo vytvořit časopis, který bude na jednu stranu pro zájemce o dějiny dvacátého století atraktivní, ale zároveň si udrží vysokou odbornou úroveň. Výsledek Vám nyní předkládáme. Posouzení, nakolik se nám to podařilo, je nyní již na Vás.

Petr Koura – Petr Blažek